Вступ

Сторінка 10
Перевір себе

1. Назви хронологічні межі середньовіччя в Європі та в Україні.

• Європа: 476 рік (падіння Західної Римської імперії) – 1492 рік (відкриття Америки).
• Україна: IX століття (утворення Київської Русі) – XIV–XV століття (включення українських земель до складу Великого князівства Литовського та Речі Посполитої).

2. На які періоди поділяється історія України середніх віків?

• Київська Русь (IX–XII ст.)
• Галицько-Волинське князівство (XIII ст.)
• Литовсько-польська доба (XIV–XVI ст.)

3. Якими джерелами послуговуються дослідники, вивчаючи історію України доби середньовіччя?

• Літописи (наприклад, «Повість врем'яних літ»)
• Археологічні знахідки
• Архівні документи
• Ікони та церковні рукописи

4. Які нам 'ятки та символи ти пов 'язуєш з добою середньовіччя в Україні?

• Софійський собор у Києві
• Золоті ворота

Інтерактивний-підручник.org

• Лаврська дзвіниця
• Галицький замок

5. Що, на твою думку, нині можна вважати спадщиною середньовічної історії України? У чому полягає її значення для сучасної людини? А для тебе особисто?

Спадщиною середньовіччя в Україні можна вважати культурні, архітектурні та духовні здобутки, які формують національну ідентичність. Їх значення полягає у збереженні історичної пам'яті, розумінні коренів української культури, а для мене особисто – це джерело натхнення та гордості за минуле свого народу.

§ 1. Східнослов'янські племена та їхні сусіди

Сторінка 18
Перевір себе

1. Назви сім літописних сходнослов'янських племен, які проживали на території сучасної України.

Поляни; деревляни; сіверяни; уличі; тиверці; волиняни (бужани, дуліби); хорвати.

2. Якими були основні заняття східних слов'ян?

Землеробство: вирощування зернових культур, таких як пшениця, жито, ячмінь.

Інформатика-школа.org

Скотарство: розведення великої рогатої худоби, свиней, овець.
Полювання та рибальство: добування дичини і риби для харчування.
Ремесла: виготовлення знарядь праці, зброї, гончарних виробів.
Торгівля: обмін товарами з сусідніми племенами і народами.

3. Стисло схарактеризуй спосіб життя східних слов'ян.

Східні слов'яни вели осілий спосіб життя, будували поселення, зокрема городища, для захисту від нападів. Їхні громади були організовані у родові та племінні структури. Життя базувалося на сільському господарстві, ремеслах і торгівлі. Велике значення мала колективна праця, яка сприяла розвитку сільських громад. Слов'яни мали тісні зв'язки з природою, поклонялися язичницьким богам.

4. Заповни таблицю «Сусіди східних слов'ян».

На півночі	На сході	На півдні	На заході
Балтійські племена, фінно-угорські народи	Хазари, булгари	Візантійська імперія, кочові племена (печеніги, половці)	Західні слов'яни (поляки, чехи), авари

5. Схарактеризуй рівень розвитку господарства східних слов'ян.

Підсумки-історія.org

Господарство східних слов'ян було на стадії ранньої землеробської культури. Вони розвинули землеробство на підсічно-вогневій основі, що поступово переросло в орне землеробство. Поряд із землеробством активно розвивалося скотарство, мисливство та рибальство. Ремесла досягли певного рівня спеціалізації, що дозволяло виготовляти якісні знаряддя праці, зброю, прикраси. Торгівля з іншими племенами та народами сприяла культурному обміну та економічному розвитку.

6. Наведи приклади впливу природно-географічних умов на спосіб життя й заняття слов'ян.

Лісові та лісостепові зони сприяли розвитку підсічно-вогневого землеробства і мисливства.
Річкові системи (Дніпро, Дністер, Дунай) полегшували рибальство, а також слугували транспортними артеріями для торгівлі.
Рівнинний рельєф сприяв розширенню землеробства і розвитку скотарства.
Кліматичні умови (помірний клімат із достатньою кількістю опадів) були сприятливими для вирощування різноманітних сільськогосподарських культур.

Інтелектуальна-школа.org.ua

§ 2-3. Початок формування державності у східних слов'ян

Сторінка 27
Перевір себе

1. Що розповідає літопис про заснування Києва?

Літопис «Повість врем'яних літ» розповідає, що Київ був заснований трьома братами – Кием, Щеком і Хоривом, а також їхньою сестрою Либіддю. Вони оселилися на пагорбах над Дніпром і заснували місто, яке отримало назву Київ на честь старшого брата Кия.

2. У чому виявився успіх Аскольда під час його правління в Києві?

Аскольд значно зміцнив Київ і розширив його вплив на сусідні землі. Під час його правління Київська Русь здійснила успішний похід на Константинополь у 860 році, що продемонструвало міць Києва та змусило Візантію укласти з Руссю договір, визнавши її як серйозного партнера.

3. З якими подіями пов'язане зародження Русі-України?

Зародження Русі-України пов'язане з об'єднанням східнослов'янських племен під владою Києва. Важливою подією стало заснування Києва та встановлення династії Рюриковичів, а також перші військові походи

на Візантію і зміцнення зовнішньополітичних зв’язків.

4. Чим уславився князь Олег?

Князь Олег уславився своїми військовими походами та дипломатичними досягненнями. Він об'єднав північні та південні слов'янські племена під владою Києва, здійснив успішний похід на Константинополь у 907 році і уклав вигідний торговий договір з Візантією. Олег також отримав титул "віщого", що підкреслювало його мудрість і далекоглядність.

5. Чи можна вважати сюжет із літопису про заснування Києва достовірним? Чому?

Сюжет із літопису про заснування Києва має символічний і легендарний характер. Хоча він може відображати реальні події, дослідники вважають його більше міфологічним, оскільки немає археологічних доказів, які б точно підтверджували існування Кия, Щека і Хорива. Літописи часто включають елементи усної народної традиції, яка може бути спотвореною.

6. Чи зміцнилася Київська держава за часів Аскольда? Чому?

Так, Київська держава зміцнилася за часів Аскольда. Він зміг розширити території під владою Києва, встановити дипломатичні відносини з Візантією та підняти міжнародний авторитет Русі завдяки

успішним військовим походам.

7. Чому християнство не поширилося на Русі за часів Аскольда?

Християнство не поширилося на Русі за часів Аскольда через сильний опір язичницьких традицій серед місцевого населення. Крім того, його спроби впровадження християнства не отримали підтримки серед знаті, що стримувало процес християнізації.

8. Як склалися відносини між Руссю-Україною та Візантією в IX – на початку X ст.?

Відносини між Руссю-Україною та Візантією були складними та мінливими. Русь здійснила кілька військових походів на Константинополь, але також укладала мирні договори та встановлювала торговельні зв'язки з Візантією. Дипломатія і торгівля відігравали важливу роль у цих відносинах, і хоча військові конфлікти траплялися, сторони намагалися підтримувати взаємовигідні контакти.

§ 4. Князювання Ігоря і Ольги

Сторінка 34
Перевір себе

1. Які походи здійснив князь Ігор?

Ігор здійснив два походи на Візантію (941 і

944 роки) та походи проти печенігів і древлян.

2. Чому деревляни наважилися вбити Ігоря?

Деревляни вбили Ігоря через надмірну данину, яку він вимагав, що призвело до невдоволення та повстання.

3. Які зміни у збиранні данини запровадила Ольга?

Княгиня Ольга запровадила реформу збирання данини, встановивши "уроки" (фіксовані розміри данини) та "погости" (місця збору данини).

4. Чому княгині Ользі не вдалося поширити християнство?

Незважаючи на її хрещення, Ользі не вдалося поширити християнство через сильний опір язичницької знаті та недостатню підтримку населення.

5. Чи правильним є твердження, що походи Ігоря були менш вдалими, ніж Олега? Чому?

Так, твердження правильне. Походи Ігоря вважаються менш успішними, оскільки його перший похід на Візантію (941 рік) завершився поразкою, а Олег досяг значних успіхів у своїх походах.

6. Чи були зміни у збиранні полюддя, запроваджені Ольгою, важливими для укріплення держави?

nabolna-doma.org

Так, зміни Ольги у збиранні данини були важливими для укріплення держави, оскільки вони зменшили можливість зловживань, знизили соціальне напруження і забезпечили стабільні надходження в казну.

§ 5. Князь Святостал і його походи

Сторінка 40
Перевір себе

1. Знайди помилки в тексті.

• Святослав був сином Ігоря та Ольги, а не Олега.
• Територія Русі за Святослава не зменшилася, а навпаки, була розширена завдяки його завойовницьким походам.
• Святослав розгромив Хозарський каганат у 965 р.
• Святослав загинув у бою з печенігами (а не з половцями) біля дніпровських порогів у 972 р.

2. Назви племена й народи, які підкорив Святослав та примусив їх сплачувати данину.

Святослав підкорив Хозарський каганат, Волзьку Болгарію, аланів, та примусив платити данину в'ятичів.

3. Якими були результати першого і другого Балканських походів?

interneturok.org.ua

Перший Балканський похід (968 р.) завершився успішним завоюванням значної частини Болгарського царства.
Другий Балканський похід (970-971 рр.) закінчився поразкою Святослава від Візантії, він був змушений підписати мирний договір і залишити Балкани.

4. Визнач спільні та відмінні риси політики Ольги та Святослава.

Спільні риси: Ольга та Святослав прагнули укріпити державу та розширити її вплив. Обоє активно взаємодіяли з іншими державами та народами.
Відмінні риси: Ольга більше зосереджувалась на внутрішніх реформах, зокрема в питаннях оподаткування та управління, тоді як Святослав проводив активну зовнішню завойовницьку політику, розширюючи кордони Русі.

5. Про що, на твою думку, свідчить те, що печенізький хан Куря зробив із черепа вбитого Святослава кубок і виносив його лише найдорожчим гостям?

Використання черепа Святослава як кубка символізує повагу до його військової доблесті, а також прагнення печенігів утвердити свій престиж і владу. Це також підкреслює жорстокість і варварство тих часів, коли переможці демонстрували свою перемогу таким чином.

6. Михайло Грушевський називав князя Святослава "давньоруським спартанцем» і "першим запорожцем на київському столі». Поясни, як ти розумієш наведені характеристики. Чи погоджуєшся з ними?

Михайло Грушевський називав Святослава «давньоруським спартанцем» за його простоту, військову доблесть і суворий спосіб життя. «Першим запорожцем на київському столі» – через його схильність до воєнних походів та козацьку відвагу. Я згоден з цими характеристиками, оскільки вони відображають його войовничий дух і любов до свободи.

7. Які риси Святослава підкреслено в портреті сучасного українського художника Олексія Штанка та на пам'ятній монеті Національного банку України?

В портреті Олексія Штанка та на пам'ятній монеті підкреслені риси мужності, відваги та військової сили Святослава, що відображають його як великого воїна і лідера.

§ 6. Київська держава за часів Володимира Великого

Сторінка 49

Перевір себе

matematika-dopomoga.com

1. Знайди помилки в тексті.

• Князь Володимир правив з 980 по 1015 рр., а не з 945 р.

• Володимир був позашлюбним сином князя Святослава, а не Олега.

• Період його правління не був часом занепаду та руїни, навпаки, це був час розквіту і зміцнення держави.

2. З якими подіями пов'язані дати: 980-1015 рр.; 988 р.?

• 980-1015 рр. – період правління князя Володимира Великого.

• 988 р. – прийняття християнства на Русі.

3. Які зміни відбулися в Русі за Володимира?

Прийняття християнства, зміцнення центральної влади, розбудова міст, поширення писемності та культури, військові реформи.

4. Коли і як було прийнято християнство в Русі?

Християнство було прийняте у 988 р. Володимиром Великим, який охрестився сам та охрестив населення Русі, започаткувавши християнізацію країни.

5. Схарактеризуй внутрішню та зовнішню політику князя Володимира.

Інтерактивна-історія.org

Внутрішня політика: зміцнення князівської влади, прийняття християнства, будівництво церков і зміцнення інфраструктури.
Зовнішня політика: укріплення кордонів, дипломатичні зв'язки з Візантією, боротьба з кочівниками та розширення території держави.

6. Визнач причини й суть запровадження християнства як державної релігії Київської держави.

Причини:
• Прагнення зміцнити князівську владу та централізувати державу.
• Необхідність політичної та економічної інтеграції з християнськими державами, особливо з Візантією.
• Бажання культурного піднесення та об'єднання різних племен під однією вірою.
Суть: Запровадження християнства як державної релігії означало відмову від язичництва і утвердження нової ідеології, яка об'єднувала духовні й політичні аспекти, створюючи єдину систему цінностей для всіх підданих.

7. У чому, на твою думку, полягає значення прийняття Руссю християнства?

Прийняття християнства забезпечило культурний і цивілізаційний розвиток Русі, впровадження писемності та освіти, зміцнення міжнародних відносин, особливо з Візантією та Європою. Християнство також

сприяло об'єднанню різних племен і народів під єдиною релігійною та державницькою ідеологією, що сприяло зміцненню держави.

§ 7. Київська держава за князя Ярослава Мудрого

Сторінка 55
Перевір себе

1. Назви роки правління Ярослава Володимировича.

1019–1054 рр.

2. Скористайся картою (с. 19) та покажи землі, які було приєднано до Русі в той час. Визнач за текстом параграфа найважливіші події за часів Ярослава Мудрого.

• Боротьба за владу після смерті батька.
• Створення першого писаного зведення законів "Руська правда".
• Розбудова Києва, зокрема спорудження Софійського собору.
• Розширення міжнародних відносин через династичні шлюби.
• Підтримка церковної організації та укріплення християнства.

3. Визнач, які важливі зміни відбулись у культурному й релігійному житті Русі за Ярослава Мудрого.

https://pidruchnyk-ua.com.ua.org

• Розвиток писемності та освіти, заснування шкіл.
• Створення і переписання літописів.
• Будівництво Софійського собору та інших храмів.
• Зміцнення позицій християнства як державної релігії.

4. Як розбудовувався Київ за часів князя Ярослава?

• Зведення Софійського собору, Золотих воріт.
• Київ став важливим центром культури і релігії.
• Розширення і укріплення міських стін.

5. Які спільні й відмінні риси внутрішньої та зовнішньої політики Володимира Святославича іЯрослава Володимировича?

• Спільні риси: Обоє зміцнювали центральну владу, підтримували християнство, розвивали дипломатичні відносини.
• Відмінні риси: Володимир більше зосереджувався на запровадженні християнства, тоді як Ярослав активно розвивав законотворчість і освіту. Ярослав також більше уваги приділяв культурному розвитку.

6. Чому князя Ярослава історики назвали "Мудрим»?

За його здатність приймати далекоглядні рішення, створення "Руської правди", розвиток культури, освіти, міжнародних відносин, що сприяло розквіту держави.

7. Вислов своє ставлення до діяльності Ярослава Мудрого.

Діяльність Ярослава Мудрого викликає повагу, оскільки він зміцнив державу, розвивав закони, культуру, освіту і релігію, що зробило Русь впливовою та процвітаючою державою. Його правління справедливо вважається "золотим віком" Київської Русі.

§ 8. Суспільний устрій та господарське життя за часів Володимира Великого і Ярослава Мудрого

Сторінка 61
Перевір себе

1. Якою була роль великого князя в житті Київськоі держави?

Великий князь був головним правителем Київської Русі, керував державою, військом і призначав намісників.

2. З яких верств складалося суспільство?

Суспільство складалося з князів, дружинників, священства, бояр, селян і містян.

Підручники-Відповіді.org

3. Що таке «Руська правда» та яке її значення в урегулюванні суспільних відносин?

«Руська правда» – збірник правових норм, який регулював суспільні відносини і забезпечував правовий порядок.

4. Чим відрізнявся спосіб життя мешканців міста й села?

Міста мали розвинену інфраструктуру і займалися ремеслами та торгівлею, тоді як села займалися землеробством і скотарством.

5. Схарактеризуй становище різних верств населення Русі.

Князі і бояри мали велику владу і землеволодіння, дружинники були військовою елітою, священство займало важливе місце в суспільстві, а селяни і містяни мали менший статус і займалися працею.

6. Якими були особливості тогочасного розвитку господарства й торгівлі?

Господарство базувалося на землеробстві і ремеслах, торгівля активно розвивалася завдяки торговим шляхам.

7. Чи можна назвати, на твою думку, Русь-Україну імперією? Чому?

Русь не була імперією в сучасному розумінні цього терміна, але вона мала розгалужену політичну і територіальну структуру.

Українська-література.org

8. Чи можна, на твою думку, порівняти значення для Русі таких подій, якприйняття християнства та запровадження "Руської правди"?

Обидві події – прийняття християнства і запровадження «Руської правди» – були важливими для Русі, оскільки зміцнили державний устрій і культуру.

§ 9. Культура Русі кінця X – першої половини XI ст.

Сторінка 69
Перевір себе

1. Поясни значення понять графіті, мозаїка, церковнослов'янська мова, книжкові мініатюри й наведи приклади їх застосування.

Значення понять:

• Графіті: Написи або малюнки, нанесені на поверхню стін. Приклад: графіті на стінах храмів або у публічних місцях.

• Мозаїка: Художнє оформлення з дрібних шматочків матеріалів, таких як скло або камінь. Приклад: мозаїки на стінах і підлогах церков.

• Церковнослов'янська мова: Старослов'янська мова, використана для

релігійних текстів і літургії. Приклад: переклад біблійних текстів і службових книг.
• Книжкові мініатюри: Малюнки, що прикрашали рукописи. Приклад: ілюстрації в церковних і світських книгах.

2. Опиши пам'ятки монументального живописуй архітектури.

Пам'ятки монументального живопису і архітектури:
• Монументальний живопис: Фрески в соборах, такі як у Софії Київській.
• Архітектура: Софія Київська, святині Новгорода, церкви в Чернігові.

3. Наведи приклади найдавніших пам'яток писемності та поширення освіти в Русі.

Найдавніші пам'ятки писемності та освіти в Русі:
• Пам'ятки писемності: Берестяні грамоти, стародавні рукописи, такі як «Ізборник Святослава».
• Освіта: Школи при монастирях, бібліотеки при церквах.

4. Опиши, який вигляд мали найдавніші книжки в Русі.

Найдавніші книжки в Русі:
Вигляд: Рукописні книги на пергаменті або бересті, часто переплетені вручну, з мініатюрами і прикрасами.

5. Схарактеризуй, як будували та прикрашали перші храми.

Будівництво і прикрашання перших храмів:
• Будівництво: З дерева або каменю, з простими планами, часто з куполами.
• Прикрашання: Мозаїки, фрески, різьблення по дереву або каменю.

6. Поміркуй, чому найвидатнішими пам 'ятками архітектури були церковні споруди.

Церковні споруди як видатні пам'ятки архітектури:
Церковні споруди мали релігійне і культурне значення, що забезпечувало їх важливість. Вони також були великими інженерними досягненнями і часто були зразком для інших будівель.

7. Поясни, спираючись на текст підручника, хто зображений на фресках Софії Київської. Порівняй фрески та мозаїки за технікою створення.

Фрески Софії Київської:
• Зображення: Зображення святих, біблійних сцен, а також святі імператори.
• Фрески vs. мозаїки: Фрески створюються шляхом нанесення фарби на вологий штукатурний шар, тоді як мозаїки складаються з маленьких шматочків матеріалу, які наклеюються на поверхню. Мозаїки зазвичай мають більш тривкий вигляд, фрески можуть змінюватися з часом.

§ 10. Правління Ярославичів. Вишгородський, Любецький. З'їзди князів та їхні рішення

Сторінка 82
Перевір себе

1. У чому полягає суть "Заповіту Ярослава"?

Суть «Заповіту Ярослава»: «Заповіт Ярослава» – це політичний документ, написаний Ярославом Мудрим, в якому він розподіляв території між своїми синами та визначав порядок їхнього управління. Основна мета заповіту полягала в утриманні єдності держави та запобіганні боротьбі за владу після його смерті.

2. Якими були результати Вишгородського з'їзду князів?

Результати Вишгородського з'їзду князів: Вишгородський з'їзд, що відбувся в 1068 році, закликав до об'єднання руських князів для боротьби з половцями, які вторглися в Русь. Князі домовилися про спільні дії проти зовнішньої загрози та обговорили питання про взаємну підтримку.

3. Що спричинило руcько-половецькі війни?

Причини руcько-половецьких війн: Руcько-половецькі війни були спричинені постійними набігами половців на руські

Підручники-Онлайн.org

землі, прагненням половців розширити свою територію і контролювати торгові шляхи, а також внутрішніми конфліктами в самій Русі.

4. Коли відбувся Любецький з'Гзд князів? Якими були його рішення?

Любецький з'їзд князів: Любецький з'їзд відбувся в 1097 році. На з'їзді було прийнято рішення про розподіл територій між князями та встановлення принципу «князівської автономії», що означало, що кожний князь мав право управляти своєю територією незалежно від інших, що допомогло зменшити внутрішні конфлікти.

5. Поясни поняття: князівський з'їзд, вотчина, віче.

• Князівський з'їзд: Зібрання руських князів для обговорення важливих питань, таких як зовнішні загрози і внутрішні конфлікти.
• Вотчина: Земельна власність, що належала князю або боярину, яка передавалася у спадок.
• Віче: Народні збори, що проводилися в міських громадах або князівствах, де обговорювалися важливі політичні питання і приймалися рішення.

6. Схарактеризуй внутрішню та зовнішню політику Ярославичів.

Внутрішня та зовнішня політика Ярославичів:
• Внутрішня політика: Ярославичі намагалися підтримувати порядок і стабільність

всередині держави, розвивати правову систему (зокрема, через «Руську правду») та забезпечувати територіальну єдність.
• Зовнішня політика: Активні дипломатичні відносини з іншими державами, боротьба з зовнішніми ворогами, такими як половці і польські князівства, та участь у міжнародних альянсах.

7. Як розвивалися відносини половців із Руссю-Україною?

Відносини половців із Руссю-Україною: Відносини між половцями і Руссю були складними і часто ворожими. Половці здійснювали набіги на руські землі, що призводило до численних військових конфліктів. Однак були і періоди мирних угод та торгових відносин.

§ 11. Остання спроба централізації влади та роздроблення земель Русі-України в XII ст.

Сторінка 87
Перевір себе

1. Назви роки правління Володимира Мономаха і Мстислава Володимировича.

• Володимир Мономах: 1113–1125 рр.
• Мстислав Володимирович: 1125–1132 рр.

2. За картою (с. 78) визнач, які землі Володимир Мономах об'єднав під своєю

Підтримай Україну.org

владою та за які землі воював Мстислав Великий.

Землі Володимира Мономаха та Мстислава Великого:
• Володимир Мономах: Об'єднав землі Київської Русі, включаючи Чернігів, Переяславль і Смоленськ.
• Мстислав Великий: Воював за захоплення і розширення володінь у південних і західних землях, зокрема, за Переяславль і Чернігів.

3. Що називають роздробленістю Русі-України й коли вона розпочалась?

Роздробленість – це період політичного розпаду Київської Русі на численні князівства, що почався після смерті Володимира Мономаха (1125 рік).

4. Чому Володимир Мономах залишив «Повчання дітям» і яким був його основний зміст?

Володимир Мономах залишив «Повчання дітям» як моральний і політичний заповіт, щоб передати своїм нащадкам досвід управління і правила поведінки. Основний зміст – важливість праведності, мудрого правління та єдності.

5. Прочитай характеристику князя Володимира Мономаха історика Михайла Грушевського. Що, на твою думку, могло сприяти формуванню позитивного образу князя? Чому негативні аспекти політики

Інтелектуальний клуб

Мономаха обходили увагою і літописці, і дехто з істориків?

Позитивний образ Мономаха формувався завдяки його репутації як мудрого і справедливого правителя. Негативні аспекти політики, такі як внутрішні конфлікти та боротьба за владу, могли бути менш помітними через акцент на його дипломатичних та військових досягненнях.

6. Поясни на прикладах основні причини політичної роздробленості Русі.

Причини політичної роздробленості Русі:
• Сімейні конфлікти: Спори між князями та їхніми нащадками за владу.
• Зростання місцевих князівств: Боярство і місцеві князі здобували більшу автономію.
• Відсутність єдиного сильного правителя: Відсутність центру влади, здатного утримувати єдність.

§ 12-13. Київське, Чернігівське, Переяславське, Волинське і Галицьке князівства в середині XII – першій половині XIII ст.: політичне й соціально-економічне життя (огляд)

Сторінка 95

Перевір себе

1. Розподіли запропоновані факти у відповідні стовпчики таблиці.

Матеріал з сайту gdz.org.ua

Київське	Чернігівське	Переяславське	Волинське	Галицьке
Найбільше населення князівства.	Розорене Андрієм Боголюбським.	Розташоване на сході Лівобережжя.	Столиця – місто Володимир.	Сильна влада боярства.
Об’єднане Володимиром Володаревичем.	Було побудовано Спасо-Преображенський собор.	Постійно оборонялося від половців.	Князював Володимир Глібович.	Мало кордон із литовськими і польськими землями.
Правила династія Мономаховичів.				Уважалося одним із найдавніших київських князівств.
				Князем був Ярослав Осмомисл.

математика-doma.org

2. Чому удільні князі поступово втрачали інтерес до Києва?

Причини поступової втрати інтересу удільних князів до Києва:

1. Економічний занепад Києва:

• Київ поступово втрачав своє економічне значення через зміщення торгових шляхів із Дніпра на північні території, наприклад, до Новгорода чи Володимира.

2. Політична нестабільність:

• Часті внутрішні конфлікти між удільними князями та боротьба за київський престол зменшували політичну привабливість міста.

3. Військові напади:

• Київ зазнавав руйнівних нападів, зокрема з боку половців та інших кочових народів, що ослаблювало його обороноздатність.

4. Розвиток регіональних центрів:

• Інші князівства, як-от Галицьке, Волинське, Чернігівське, зміцнювалися і ставали автономними, зменшуючи залежність від Києва.

6. Зниження культурного значення:

• Через руйнування та занепад місто втрачало роль культурного центру, поступаючись іншим князівствам.

7. Політична децентралізація Русі:

• Удільні князі все більше зосереджувалися на зміцненні своїх регіонів, розглядаючи Київ як формальний символ влади, а не як стратегічно важливий центр.

3. Визнач позитивні й негативні риси періоду роздробленості Русі.

Позитивні:

• Розвиток окремих князівств як економічних і культурних центрів.

• Зміцнення місцевого самоврядування.

• Більш тісний зв'язок князівств із місцевими потребами.

Негативні:

• Ослаблення єдиної обороноздатності.

• Часті міжусобні війни.

• Залежність від зовнішніх загроз (наприклад, від монголів).

4. Чи була роздробленість закономірним явищем у розвитку Русі? Які її особливості порівняно з країнами Західної Європи?

Закономірність:

• Так, це природний етап розвитку феодальних держав, пов'язаний із децентралізацією влади.

Особливості порівняно з Західною Європою:

• У Західній Європі роздробленість супроводжувалась зростанням міст і торгівлі.

• На Русі роздробленість була більше спричинена зовнішніми загрозами та боротьбою за престол.

§ 14. Культура Русі-України у другій половині XI – першій половині XIII ст

Сторінка 102

Перевір себе

1. Які напрями в руській культурі розвивались у другій половині XI – початку XIII ст.?

Напрями руської культури (XI–XIII ст.):
• Літописання (зокрема, «Повість минулих літ»).
• Церковна архітектура та іконопис.
• Усна народна творчість (билини, пісні).
• Розвиток правової культури (Руська Правда).

2. Як розвивалася освіта і книжкова справа?

Освіта і книжкова справа:
• Створення шкіл при монастирях і церквах.
• Переписування та переклад книг.
• Розвиток бібліотек при княжих дворах і храмах.

3. Які типи будівель переважали в архітектурі?

Типи будівель в архітектурі:
• Церкви (собори, храми).
• Монастирі.
• Фортеці та оборонні споруди.
• Палаци князів.

4. Що таке мозаїка, фреска, ікона?

Мозаїка, фреска, ікона:
• Мозаїка: Зображення з кольорових шматочків скла або каменю.
• Фреска: Настінний живопис на вологій штукатурці.
• Ікона: Релігійний образ, написаний на дерев’яній дошці.

5. Чи можна стверджувати, що культура періоду роздробленості розвивалась? Чому ти так вважаєш?

Так, культура розвивалась, особливо в окремих князівствах, хоча розвиток був нерівномірним.

6. Які чинники сприяли розвитку культури Київської держави другої половини XI – першої половини XIII ст., а які – гальмували його?

Чинники впливу на культуру:

Сприяли:

• Підтримка князів (фінансування храмів, шкіл).

• Поширення християнства.

• Розвиток ремесел і торгівлі.

Гальмували:

• Міжусобні війни.

• Зовнішні загрози (напади половців, монголів).

§ 15. Кочові народи степів України X-XIII ст.

Сторінка 108

Перевір себе

1. Як складалися відносини між Руссю-Україною та кочовим степом?

Відносини Русі-України з кочовим степом:

• Відносини були конфліктними через постійні напади кочовиків на руські землі.

Дистанційна освіта

• Одночасно існувала торгівля та військові союзи.

2. Хто з кочовиків зазнав остаточної поразки від війська Ярослава Мудрого?

Остаточну поразку зазнали печеніги у 1036 році.

3. Чим побут половців відрізнявся від побуту їхніх попередників?

• Половці були більш організованими в політичному та військовому плані.

• Активно займалися торгівлею з сусідніми державами.

4. Де й коли виникло християнське князівство Феодоро?

Християнське князівство Феодоро виникло в Криму, у районі сучасного міста Бахчисарай, у VIII-X ст.

5. Що спільного в політиці кочовиків щодо Русі-України?

Спільне в політиці кочовиків щодо Русі-України:

• Регулярні набіги з метою грабунку.

• Взаємодія через торгові або військові союзи.

6. Які виклики й переваги були пов 'язані із сусідством Русі-України зі Степом?

Виклики:

• Постійна загроза набігів.

• Витрати на оборону.

Переваги:

• Можливість торгівлі.

Матеріали-домашка.org

• Військові союзи для боротьби із зовнішніми ворогами.

7. Якою була роль кочовиків в історії Русі-України X-XIII ст.?

Роль кочовиків в історії Русі-України (X-XIII ст.):

• Впливали на формування оборонної політики.

• Сприяли розвитку фортифікацій.

• Впливали на торгівлю та культурний обмін.

8. Чому, на твою думку, кочовики відіграли велику роль в історії Русі-України, Болгарії, Угорщини, але не збереглися як етнос?

• Відсутність постійної території для розвитку державності.

• Асиміляція з осілими народами.

• Постійні військові поразки та знищення під час завоювань.

§ 16. Волинсько-Галицька держава за Романа Мстиславича

Сторінка 117
Перевір себе

1. Коли і як відбулось об'єднання Волині й Галичини?

У 1199 році Роман Мстиславич об’єднав Волинь і Галичину, скориставшись кризою в Галицькому князівстві після смерті останнього галицького князя.

Дитяча-академія.org

2. Хто й чому чинив опір об'єднанню?

Опір чинили галицькі бояри, які намагалися зберегти свою незалежність і вплив, побоюючись посилення княжої влади.

3. Що було важливим у внутрішній і зовнішній політиці Романа Мстиславича?

• Внутрішня політика: боротьба з боярським впливом, зміцнення князівської влади.
• Зовнішня політика: успішні військові походи проти Польщі, Литви та половців; активна участь у міжнародних відносинах.

4. Як почалося правління Романовичів у Волинсько-Галицькому князівстві?

Після смерті Романа (1205 р.) почалася боротьба за владу, але його сини Данило та Василько змогли відновити контроль і відродити князівство у 1238 році.

5. Чи могла внутрішня політика Романа забезпечити сталий мир і розвиток держави? Чому?

Частково так, адже Роман посилив центральну владу та знизив вплив бояр, але його різка політика викликала сильний опір, що ускладнювало досягнення стабільності.

6. Чому після смерті Романа Волинсько-Галицьке князівство розпалось?

• Відсутність дорослого спадкоємця.
• Активний спротив галицьких бояр і втручання сусідніх держав (Польщі та Угорщини).

7. Що було, на твою думку, вирішальним чинником нового возз'єднання Волині й Галичини?

Мудра політика Данила Романовича, який зміг об'єднати князівство завдяки дипломатії, військовій силі та підтримці населення.

§ 17. Походи монголів на Русь-Україну. Особливості підпорядкування руських князівств Золотій Орді

Сторінка 124

Перевір себе

1. Чому монгольське військо було сильним?

• Дисципліна і організація: Чітка військова структура.
• Мобільність: Використання коней для швидкого пересування.
• Тактика: Стратегічна гнучкість, оточення, обманні маневри.
• Техніка: Використання облогових машин і досвід завоювань.

2. Коли і як відбувся перший похід монголів на Русь-Україну?

1223 рік: Битва на річці Калка. Монголи завдали поразки руcько-половецькому війську.

3. Коли і як відбулося вторгнення Батия?

1237-1240 рр.: Батий розпочав похід на Русь,

захопивши Рязань, Владимир і в грудні 1240 року – Київ.

4. За яких обставин загинув Михайло Чернігівський?

Михайло відмовився поклонитися язичницьким символам у ставці хана Батия й був страчений у 1246 році.

5. Чому, попри героїзм захисників Києва, монголам вдалося захопити місто?

• Недостатність сил: Малочисельне військо захисників.
• Військові технології: Монголи використали облогові машини.
• Виснаженість: Тривала облога послабила оборону міста.

6. Яким було становище руських земель за Золотої Орди? Проілюструй свої міркування прикладами.

Становище руських земель за Золотої Орди:
• Політична залежність: Князі мусили отримувати ярлики на правління.
• Економічний гніт: Величезна данина.
• Приклади: Спустошення Києва, встановлення контролю через баскаків.

7. Оціни наслідки панування Орди на українських землях для майбутнього розвитку Русі-України.

Наслідки панування Орди:
Негативні:
• Занепад міст і торгівлі.
• Ослаблення політичної єдності.

interactivelab-dovidka.org

Позитивні:
• Військовий досвід у боротьбі з монголами.
• Для майбутнього: Монгольське панування спричинило відставання руських земель у соціально-економічному розвитку порівняно з Європою.

§ 18-19. Правління Данила Романовича

Сторінка 133
Перевір себе

1. Назви роки правління князя Данила Романовича, дату його коронування.
Роки правління: 1238–1264 рр.
Дата коронації: 1253 рік у місті Дорогочин.

2. Покажи на карті (с. 127) територію Волинсько-Галицького князівства за правління Данила Романовича та схарактеризуй зміни, що відбувалися за його правління.
Зміни у Волинсько-Галицькому князівстві за правління Данила:
• Об’єднання Волині й Галичини.
• Посилення центральної влади.
• Зміцнення міжнародного авторитету через коронацію.
• Відновлення економіки та міст.

3. Опиши найважливіші зміни у війську Волинсько-Галицької держави за правління князя Данила.
Найважливіші зміни у війську:

Учебник-Онлайн.com

• Запровадження регулярного війська.
• Використання фортець для оборони.

4. Які нові міста було засновано Данилом?
Холм, Львів.

5. Визнач сутність і наслідки внутрішньої політики Данила Романовича.
Суть і наслідки внутрішньої політики Данила:
• Суть: Зміцнення князівської влади, боротьба з боярами, відбудова міст.
• Наслідки: Зростання економіки та впливу князівства.

6. Оціни зовнішню політику Данила Романовича.
Зовнішня політика Данила:
• Союз із Західною Європою (коронація).
• Боротьба з монголами.
• Зміцнення відносин із Польщею та Угорщиною.

7. Визнач спільні та відмінні риси в політиці Данила Романовича й Романа Мстиславича.
• Спільні: Зміцнення центральної влади, боротьба з боярами.
• Відмінні: Данило акцентував увагу на міжнародних відносинах.

8. Закінчи речення:
«Я думаю, що Данила Романовича можна вважати видатним державним діячем, оскільки він об’єднав князівство, зміцнив економіку та авторитет Русі в Європі».

Підручник-історія.org

9. Чи погоджуєшся ти з висновком дослідниці Наталі Яковенко про постать волинсько-галицького правителя? Аргументуй свою думку.

Погоджуюсь із думкою, адже Данило не лише захищав свої землі, але й заклав основи стабільної держави та був прикладом лідера для наступників.

§ 20. Волинсько-Галицька держава за нащадків Данила Романовича

Сторінка 139
Перевір себе

1. Назви в хронологічному порядку перебування нащадків Данила Романовича при владі.

• Лев I (1264–1301): Старший син Данила, правив у Галичині та Волині.
• Юрій I Львович (1301–1308/1315): Син Лева, об'єднав Волинь і Галичину.
• Андрій і Лев II (1315–1325) Сини Юрія I, спільно правили до загибелі.

2. Доповни текст пропущеною інформацією.

«По смерті Юрія I Львовича його сини – Андрій та Лев II поділили батьківські землі. Один отримав Волинську землю та Луцьке князівство, а другий – Галицьке князівство. Проте в 1315–1323 рр. вони фактично правили разом. Загроза з боку Литви спонукала їх укласти союз із Польщею.

Ймовірно, 1323 р. ці князі загинули в бою із татарами.»

3. Наведи приклади успішної зовнішньої політики нащадків Данила Романовича.

• Лев І: Розширив межі держави, приєднавши Закарпаття.

• Юрій І Львович: Домігся створення окремої Галицької митрополії (1303 р.).

• Андрій і Лев ІІ: Укладали союзи з Польщею для захисту від Литви та Золотої Орди.

4. Визнач суть і наслідки заходів Лева І, Юрія І і Юрія ІІ, спрямованих на забезпечення могутності Волинсько-Галицької держави.

Лев І:

• Суть: Військові походи, територіальне розширення, розвиток міст.

• Наслідки: Посилення міжнародного авторитету держави.

Юрій І Львович:

• Суть: Зміцнення церковної незалежності, зовнішні союзи.

• Наслідки: Політична стабільність, вплив у релігійних питаннях.

Юрій ІІ Болеслав:

• Суть: Орієнтація на Польщу, економічний розвиток.

• Наслідки: Ослаблення внутрішньої опозиції, але втрата підтримки бояр через польський вплив.

§ 21. Культура Волинсько-Галицького князівства

Сторінка 148
Перевір себе

1. Які школи існували у волинських і галицьких землях?

У волинських і галицьких землях існували церковні школи, які функціонували при монастирях, єпископських кафедрах та великих храмах. Також могли існувати школи для дітей бояр та міської знаті, які отримували базові знання з богослов'я, грамоти та інших дисциплін.

2. Які археологічні знахідки свідчать про поширення шкільництва в галицьких та волинських землях? Опиши їх.

Археологічні знахідки, які свідчать про поширення шкільництва:

• Писала (стилуси): Металеві чи кістяні інструменти для писання на воскових табличках. Їх знайдено під час розкопок у Галичі та Володимирі-Волинському.

• Воскові таблички: Виявлені рештки дерев'яних дощечок, вкритих воском, які використовувалися для навчання письму.

• Книги та рукописи: Збережені частини старовинних книг, написаних у XII–XIII століттях.

• Настінні написи: Графіті на стінах храмів, які залишали учні, тренуючись у письмі.

3. Чим Галицько-Волинський літопис відрізняється від «Повісті минулих літ»?

• Час створення: «Повість минулих літ» була написана раніше, у XI столітті, тоді як Галицько-Волинський літопис – у XIII столітті.

• Географічний акцент: Галицько-Волинський літопис зосереджується на подіях Волині та Галичини, тоді як «Повість минулих літ» охоплює ширший загальноукраїнський контекст.

• Стиль: Галицько-Волинський літопис більш емоційний, із яскравими образами князів та їхніх діянь.

• Історична мета: У Галицько-Волинському літописі підкреслюється значення Волині та Галичини як спадкоємців Київської Русі.

4. Які особливості архітектури Волинсько-галицької держави можна визначити за текстом параграфа?

• Кам'яні храми: Використання білого каменю, прикрашеного різьбленням.

• Фортеці: Масивні оборонні споруди з високими вежами, міцними стінами та підземними ходами.

• Декоративне оздоблення: Храми прикрашали мозаїками, фресками, різьбленими порталами.

• Архітектурна унікальність: Поєднання візантійських традицій із місцевими та романськими елементами.

5. Як розвивалося образотворче мистецтво в державі Романовичів?

• Іконопис: Створювалися ікони в традиціях Київської Русі, із впливом візантійського мистецтва.

• Фрески та мозаїки: Прикрашали храми, відзначалися тонкими деталями та яскравими кольорами.

• Ювелірне мистецтво: Вироби зі срібла та золота, прикрашені емаллю та коштовними каменями.

• Мініатюри: Оформлення рукописних книг мініатюрами, що зображали сцени з релігійних текстів.

6. Повернися до початку параграфа та виконай завдання з порівняння, аргументуючи свої думки фактами.

У тексті порівнюється культурний розвиток Київської Русі та Волинсько-галицької держави. Волинсько-галицькі землі стали спадкоємцями культурної спадщини Києва, проте їхні досягнення мали свої особливості. Зокрема:

• Освіта: У Києві школи засновувалися ще за Ярослава Мудрого, але Волинь і Галич продовжили ці традиції навіть у час занепаду Києва.

• Архітектура: Якщо київські споруди мали більше візантійських рис, то волинські й галицькі споруди поєднували романські й місцеві елементи.

• Літописання: Галицько-Волинський літопис

став яскравим свідченням самостійного культурного розвитку цих земель.

7. Чи погоджуєшся ти з думкою, що в часи, коли почала занепадати велич Києва, у Галичі й Волині продовжувався культурний розвиток? Відповідь аргументуй.

Так, погоджуюся. У період занепаду Києва Волинь і Галич стали центрами культурного та політичного життя. Це підтверджують:

• Літописання: Галицько-Волинський літопис є важливим джерелом історії.

• Освіта: Виявлені писала, воскові таблички та книги свідчать про активний розвиток шкільництва.

• Архітектура: Будівництво храмів та оборонних споруд підтверджує високий рівень інженерного мистецтва.

• Образотворче мистецтво: Розвиток іконопису, ювелірного мистецтва та фресок свідчить про продовження культурних традицій.

Це доводить, що Галичина і Волинь зберегли та примножили культурну спадщину Київської Русі.

§ 22–23. Інкорпорація (входження) руських земель до складу Великого князівства Литовського, Королівства Польського та інших держав

Сторінка 160
Перевір себе

1. Коли і як українські землі ввійшли до складу Великого князівства Литовського?

Українські землі ввійшли до складу Великого князівства Литовського у XIV столітті. Це сталося в результаті військових походів литовських князів та політичної кризи, спричиненої монгольською навалою.

• 1362 рік: Битва на Синіх Водах, у якій князь Ольгерд розбив татар і приєднав Київщину, Поділля та Волинь.

• Поступове включення: Литовські князі спиралися на принцип "ми старовини не рушаємо, новини не вводимо", залишаючи місцеву автономію.

2. Якими були умови Кревської та Городельської уній? Чиї інтереси вони захищали?

Кревська унія (1385 р.):

• Укладена між Польщею та Литвою.

• Умови: Литва приймала католицизм, великий князь литовський Ягайло одружувався з польською королевою Ядвігою і ставав королем Польщі.

• Інтереси: Захищалися династичні та територіальні інтереси польської шляхти.

Городельська унія (1413 р.):

• Посилення зв’язків між Польщею та Литвою.

• Умови: Литовські феодали-католики прирівнювалися в правах до польської

шляхти.
• Інтереси: Захищалися права католицької знаті, дискримінуючи православних.

3. Які українські землі було приєднано до складу Угорської, Молдавської та Московської держав і коли?

• Угорщина:
Закарпаття приєднано у XI столітті й перебувало у складі Угорщини протягом тривалого часу.
• Молдавія:
Буковина стала частиною Молдавського князівства у другій половині XIV століття.
• Московська держава:
Чернігово-Сіверщина була приєднана в другій половині XV століття, після ослаблення Литви.

4. Покажи на карті українські землі та схарактеризуй їх політичний статус у складі інших держав у XIV – на початку XVI ст.

На мапі можна побачити, як українські землі поділялися між різними державами:
• Велике князівство Литовське: Київщина, Волинь, Поділля.
• Польща: Галичина, яка увійшла до складу Польщі у 1349 році.
• Угорщина: Закарпаття.
• Молдавія: Буковина.
• Московська держава: Чернігово-Сіверщина з XV століття.
Кожна з цих держав мала власний політичний

режим і форми адміністрування, але українські землі зберігали автономні елементи в межах Великого князівства Литовського.

5. Чому Великому князівству Литовському вдалося приєднати українські землі?

• Ослаблення Золотої Орди: Монгольська держава втратила контроль над більшістю українських територій.

• Гнучка політика: Литовці зберігали місцеву автономію, мову, віру та звичаї.

• Військова сила: Литовські князі успішно боролися проти татар і зміцнювали свої кордони.

• Відсутність опору: Місцева знать часто добровільно переходила під владу Литви через вигідні умови.

6. Чому литовські феодали чинили спротив Кревській унії?

• Втрата незалежності: Литовські князі не бажали втрачати автономію у відносинах з Польщею.

• Релігійні суперечності: Унія передбачала католизацію, тоді як більшість населення Литви сповідувала православ'я.

• Права знаті: Литовська знать побоювалася обмеження своїх прав і привілеїв.

7. Оціни наслідки приєднання українських земель до складу інших держав для різних станів українського суспільства.

Шляхта:

• У Великому князівстві Литовському шляхта

зберігала свої права, але з уніями частина її була дискримінована через православну віру.
• У Польщі католицька шляхта мала переваги.
Селяни:
• Умови погіршувалися через закріпачення, особливо у Польщі.
Міщани:
• У містах з Магдебурзьким правом (наприклад, Львів) міщани мали більше свобод.
• У інших регіонах залежність від магнатів посилювалася.
Церква:
• Православна церква втрачала свої позиції на користь католицизму, особливо в Польщі.
Приєднання принесло різні наслідки для різних верств, часто загострюючи соціальні та релігійні суперечності.

§ 24. Влада та суспільний устрій в українських землях у складі Великого князівства Литовського і Королівства Польського

Сторінка 170
Перевір себе

1. Якими були основні верстви населення у Великому князівстві Литовському та Королівстві Польському?

Основні верстви населення:
• Шляхта: Дворяни, включно з князями та панами, які володіли землею й мали політичні

Видавництво «Ранок»

привілеї.
• Духовенство: Православні та католицькі священники, які керували релігійним життям суспільства.
• Міщани: Жителі міст, розділені на ремісників, купців і багатших міщан.
• Селяни: Найчисельніша верства, яка залежала від феодалів і виконувала повинності.

2. Хто такі князі, пани і шляхта?
• Князі: Найвища знать, представники великих династій. Володіли значними землями та зберігали вплив на державну політику.
• Пани: Багаті шляхтичі, які мали у своїй власності села й містечка, але не мали князівського титулу.
• Шляхта: Загальний термін для дворян, включаючи як великих магнатів, так і дрібних землевласників, які не завжди мали значний вплив.

3. Що відрізняло князів від інших представників шляхетського стану?
• Походження: Князі походили з давніх князівських родів, часто були нащадками Рюриковичів чи Гедиміновичів.
• Влада: Князі часто обіймали важливі посади (воєводи, старости), що давало їм політичну вагу.
• Масштаби володінь: Землі князів були значно більшими, ніж у панів чи дрібної шляхти.

• Титул: Князівський титул передавався у спадок і був ознакою вищого статусу.

4. Схарактеризуй становище представників різних станів в українських землях у XIV–XV ст. Визнач, як воно змінилося із часів Русі-України.

• Шляхта: Зміцнила свої права, отримуючи привілеї від литовських та польських правителів. У порівнянні з часами Русі, шляхта стала основною політичною елітою.
• Духовенство: Втратило частину впливу через дискримінацію православ'я, особливо після уній.
• Міщани: Здобули більше прав у містах із Магдебурзьким правом, але в інших регіонах залежність від магнатів зберігалася.
• Селяни: Їхнє становище погіршилося через зростання кріпосних повинностей.
Порівняно з часами Русі-України, автономія різних станів була обмежена, а вплив західноєвропейських феодальних порядків зростав.

5. Яку роль відігравала кожна з верств у житті тогочасного суспільства?

• Шляхта: Забезпечувала військову службу, брала участь у політичному управлінні.
• Духовенство: Контролювало духовне життя, освіту, зберігало культурну спадщину.
• Міщани: Розвивали ремесла, торгівлю, підтримували економіку міст.
• Селяни: Займалися землеробством, забезпечуючи основну частину продукції.

6. Що в житті сучасних міст збереглося від часів магдебурзького права?

• Міська самоврядність: Органи місцевого самоврядування (міські ради, старости) мають аналогії з колишніми магістратами.
• Планування міст: Центри багатьох міст (площі, ринки) сформувалися за принципами магдебурзького права.
• Ремісницькі традиції: Сучасні професійні об’єднання частково продовжують традиції цехів.

7. Чому цивілізаційний розвиток людства пов’язаний з містами?

• Центри торгівлі: Міста стимулюють економіку через розвиток ринків і обмін ресурсами.
• Осередки культури: У містах концентрується інтелектуальна діяльність, наука, мистецтво.
• Інфраструктура: Міста сприяють впровадженню нових технологій і покращенню умов життя.
• Політичний вплив: Міста є центрами управління та соціальних змін.

§ 25. Господарське життя в українських землях (друга половина XIV – початок XVI ст.)

Сторінка 177

Перевір себе

materialy.dlo.com.ua

1. Які нові явища в розвитку сільського господарства мали місце в XIV – першій половині XVI ст.?

• Виникнення фільварків: Господарства, орієнтовані на товарне виробництво для продажу.
• Розширення орних земель: Залучення нових територій до землеробства через зростання населення.
• Покращення знарядь праці: Використання плугів із залізними лемехами, борін, що підвищувало врожайність.
• Інтенсифікація праці: Збільшення панщини для селян через розвиток фільваркової системи.

2. Якими промислами займалися українські селяни й міщани?

Селяни:
• Бортництво (збирання меду диких бджіл).
• Рибальство.
• Полювання та збір хутра.
• Видобування солі, особливо в Галичині.
Міщани:
• Ремесла (гончарство, ткацтво, ковальство).
• Торгівля (місцева та міжнародна).
• Переробка сільськогосподарської продукції (пивоваріння, винокуріння).

3. Якою була мета створення цехів?

• Захист ремісників: Об'єднання ремісників однієї спеціальності для захисту своїх інтересів.
• Контроль якості: Регулювання стандартів

виробництва продукції.
• Обмеження конкуренції: Заборона на діяльність незареєстрованих майстрів.
• Соціальна підтримка: Взаємодопомога між членами цеху.

4. Які торговельні шляхи проходили українськими землями?
• "Шлях із варяг у греки": З'єднував Балтійське й Чорне моря.
• Шлях на Крим: Вів із Галичини та Поділля до Криму.
• Соляний шлях: Із Галичини до інших частин Європи.
• Шовковий шлях: Частково торкався українських земель через Крим.

5. Які наслідки спричинила поява фільварків?
Позитивні:
• Зростання товарного виробництва.
• Інтенсифікація сільського господарства.
• Розвиток експорту, особливо зерна.
Негативні:
• Посилення закріпачення селян через збільшення панщини.
• Скорочення селянських земель на користь фільварків.
• Соціальна напруга між селянами та феодалами.

6. Визнач сильні і слабкі сторони цехової організації виробництва.
Сильні сторони:
• Висока якість продукції через суворий

Підручникиодонаго.org

контроль.
• Захист ремісників від конкуренції.
• Соціальна підтримка та навчання майбутніх майстрів.
Слабкі сторони:
• Повільне впровадження нових технологій через консерватизм.
• Обмеження конкуренції, що стримувало розвиток ремесел.
• Висока вартість продукції через регулювання.

7. Що нового з'явилося в розвитку торгівлі в українських землях у XIV–XV ст.? Із чим це було пов'язано?

Нові явища:
• Розвиток транзитної торгівлі між Європою та Азією через українські землі.
• Створення ярмарків у великих містах (Львів, Кам'янець, Київ).
• Зростання експорту зерна, солі, хутра.
• Поява ремісничих гільдій, які брали участь у торгівлі.
Причини:
• Географічне розташування українських земель на перехресті торговельних шляхів.
• Розвиток міст із Магдебурзьким правом.
• Посилення економічних зв'язків із Західною Європою та Кримським ханством.

§ 26. Держава Феодоро. Утворення Кримського ханства

Сторінка 185
Перевір себе

1. Де й коли було засноване князівство Феодоро? Які особливості його розвитку тобі запам’яталися?

• Заснування: Князівство Феодоро було засноване у другій половині XIV століття в південно-західній частині Криму. Столицею князівства було місто Мангуп.
• Особливості розвитку:
• Християнська держава, яка дотримувалася православ'я.
• Географічно ізольоване, що сприяло автономному розвитку.
• Змішання візантійських, грецьких та місцевих кримських традицій.
• Інтенсивна оборонна політика: фортеці, укріплення, стратегічне розташування.

2. Коли утворилося Кримське ханство? У який історичний період хани визнали себе васалами Османської імперії?

• Утворення: Кримське ханство утворилося у 1441 році після занепаду Золотої Орди, коли Хаджі-Гірей став першим ханом.
• Визнання васальної залежності: У 1475 році, після захоплення османами прибережних міст Криму (зокрема, Кафи), хани визнали себе васалами Османської імперії.

3. Схарактеризуй діяльність Хаджі-Гірея.

• Об'єднання Криму: Хаджі-Гірей заснував незалежне Кримське ханство, об’єднавши різні групи населення.

• Військова діяльність: Вів боротьбу за владу проти Золотої Орди та Литви.
• Дипломатія: Налагодив відносини з Литвою, що сприяло зміцненню його влади.
• Політична стабільність: Створив основи державного управління ханства.

4. Які пам'ятки кримськотатарської культури Криму тобі відомі?

• Ханський палац у Бахчисараї: Центр політичного та культурного життя ханства.
• Мечеть Хан-Джамі: Архітектурний символ мусульманської культури в Криму.
• Каллігрофія та орнаменти: Збережені прикраси мечетей, гробниць і рукописів.
• Кримські фортеці: Чуфут-Кале, Судакська фортеця.

5. Чому населення Феодоро сповідувало християнську релігію, а Кримського ханства – переважно мусульманську?

• Феодоро: Населення князівства мало грецькі та візантійські корені, зберігаючи православні традиції.
• Кримське ханство: Під впливом Золотої Орди та ісламізації більшість населення перейшла на іслам, а хани підтримували мусульманські релігійні традиції.

6. У чому полягала суперечливість зовнішньої політики перших кримських ханів?

• Баланс між сусідами: Вони намагалися маневрувати між Османською імперією, Литвою та Московським князівством.

• Залежність від Османів: Васальна залежність обмежувала їхню самостійність у міжнародних відносинах.
• Напади на сусідів: Постійні набіги на українські та польські землі викликали конфлікти, але водночас забезпечували економічний зиск.

7. Якими були наслідки встановлення залежності Кримського ханства від Османської імперії?

Позитивні:
• Османи надавали військову підтримку ханству.
• Розвиток торгівлі через османські порти.
• Збереження внутрішньої автономії ханів.

Негативні:
• Обмеження зовнішньої політики ханства.
• Втягування ханства у війни Османської імперії.
• Посилення соціальної напруги через збільшення набігів для забезпечення османських інтересів.

§ 27–28. Релігійне життя і культура українських земель у другій половині XIV – на початку XVI ст.

Сторінка 198
Перевір себе

1. Як змінилося становище православної церкви в українських землях у другій половині XIV – на початку XVI ст.?

Матеріали на допомогу.org

• Дискримінація: Після укладення Кревської та Городельської уній православна церква зазнала утисків з боку католицької влади.
• Поділ митрополії: У 1458 році Київська митрополія була розділена на Київську (православну) та Московську.
• Зниження впливу: Ослаблення позицій церкви через зменшення підтримки з боку князів.
• Освіта та культура: Православні братства почали активно підтримувати духовність, засновували школи для захисту своєї ідентичності.

2. Хто і яку освіту міг отримати в українських землях у другій половині XIV–XV ст.?

• Князі та шляхта: Вчилися у приватних школах або за кордоном (Краківський університет, Празький університет). Навчання включало граматику, риторику, теологію.
• Духовенство: Освіту отримували у церковних школах при монастирях.
• Міщани: Ремісники та купці здобували базову освіту в міських школах.
• Селяни: Освіта була недоступною, але існували випадки навчання грамоти при церквах.

3. Опиши наукову діяльність Юрія Дрогобича.

Біографія:
Юрій Дрогобич (1450–1494) – український вчений, перший доктор медицини і філософії

зі слов’ян.
Досягнення:
• Професор Краківського університету.
• Автор праць з астрономії, медицини, прогнозів погоди.
• Його книга "Прогностична оцінка поточного 1483 року" була першою друкованою працею українця.
Вплив:
Популяризував наукові знання в Європі, підтримував зв’язки з гуманістами.

4. У чому полягала відмінність оборонної архітектури в різних куточках українських земель?

• Галичина та Волинь: Масивні кам’яні фортеці (Луцьк, Острог), що слугували адміністративними центрами.
• Київщина та Поділля: Замки на природних висотах (Кам’янець-Подільська фортеця), з орієнтацією на захист від татар.
• Закарпаття: Фортеці з угорськими впливами (Мукачево), часто дерев’яні або кам’яні.
• Особливості: Відмінності залежали від географічних умов та загрози нападів.

5. Як змінилося становище православної церкви в другій половині XIV – на початку XVI ст. у порівнянні з XI–XIII ст.?

XI–XIII ст.:
• Домінуюча позиція в духовному і політичному житті.
• Церква мала підтримку князів і була культурним центром.

XIV–XVI ст.:
• Зниження впливу через тиск католицької церкви.
• Утиски православних в умовах уній із Польщею.
• Формування братств для збереження традицій.

6. Порівняй відмінності архітектури будівництва споруд релігійного призначення в середині XIII та XIV–XV ст.

XIII ст.:
• Переважання візантійського стилю.
• Характерні невеликі церкви з куполами, мозаїками (Софійський собор).
XIV–XV ст.:
• Впливи готики (тонкі шпилі, стрілчасті арки).
• Будівництво великих храмів і монастирів (Успенський собор у Львові).
• Поєднання місцевих і західних елементів.

7. Які традиції образотворчого мистецтва збереглися в українських землях другої половини XIV–XV ст., а що було нового?

Традиції:
• Іконопис із візантійськими впливами.
• Стінопис у церквах (фрески).
Нове:
• Впливи західноєвропейської готики.
• Використання світлотіні в іконописі.
• Розвиток книжкової мініатюри (ілюстрації у літописах).

8. Поміркуй, як іноземне панування вплинуло на розвиток культури українських земель у другій половині XIV – на початку XVI ст.

Позитивні впливи:

• Контакти із західноєвропейською культурою (готика, Ренесанс).

• Розвиток ремесел і торгівлі через західні міста.

• Створення братств для підтримки освіти і культури.

Негативні впливи:

• Дискримінація православної церкви.

• Поглиблення соціальної нерівності.

• Руйнування частини культурної спадщини через війни.

Іноземне панування сприяло змішанню культур, але одночасно створювало виклики для збереження української ідентичності.

matematika.org.ua